

**SZLAVÓNIA BERENDEZKEDÉSE A KÉSŐ KÖZÉPKOR ÉS KORA
ÚJKOR HATÁRÁN**

PhD disszertáció

Varga Szabolcs

T É Z I S E K

Témavezető:

Dr. Oborni Teréz
Tudományos főmunkatárs
MTA Történettudományi Intézet

PTE BTK Interdiszciplináris Doktori Iskola
Középkori és koraujkori Történet Program
Kárpát-medence és szomszédos birodalmak 600 és 1700 között

1. A doktori értekezés szempontjai és célkitűzései

Disszertációnkban arra kerestük a választ, hogy az 1490-1540 közötti politikai események miben változtatták meg Szlavónia társadalmát, védelmi berendezkedését, katonai és polgári közigazgatását, birtokstruktúráját, és a tartománynak a királyi udvar(ok)hoz való viszonyát. Szlavónia, mint kétségtelen attribútumokkal rendelkező tartomány a 15. század végére elnyerte markáns arculatát, sajátossága megfoghatóvá vált, ám ez nem maradt statikus, hanem a következő évtizedekben lassan, de folyamatosan változott. A mű vezérfonalát e fejlődés feltárása és bemutatása adja. A dolgozat megírása során mindvégig szem előtt tartottuk, hogy a fókuszban Szlavónia élete és belső fejlődése álljon, ám éppen a megkülönböztetés kötelessége, valamint a sokszínű és mély kapcsolatrendszer miatt nem tekinthetünk el Horvátország érintőleges sajátosságainak bemutatásától sem. Mivel a tartományi önállóságnak komoly határai voltak, hiszen Szlavónia a Magyar Királyság egyik integer része volt, ezért mindvégig bőven utaltunk a magyarországi politika-, had- és társadalomtörténeti eseményekre, analógiákra. Az is szükségessé teszi ezt, hogy sok esetben éppen az uralkodó aktuálpolitikai lépéseinek köszönhetően bővültek – vagy éppen szűkültek – a szlavón rendek jogosítványai, és öntudatuk, valamint érvrendszerük kialakításában ez ugyanúgy szerepet játszott, mint az oszmán fenyegetettség. A Jagelló-korszak és mohácsi csata utáni köztörténet bőséges szakirodalma ellenére Szlavónia ezen évtizedeiről csak töredékes ismereteink vannak, és ezért nem haszontalan Szlavónia 1490-1540 közötti történetének a kutatása. Ennek több oka van. Az egyik módszertani jellegű, ugyanis a horvát munkák a jelenkori állami kereteket visszavetítve tárgyalták ezt a témát a legutóbbi időig, ezzel azonban kiszakították az eseményeket kontextusukból. A másik ok ebből következik, ugyanis éppen e szemléletnek köszönhetően az eseménytörténeten túlmutató társadalom- és gazdaságtörténeti elemzések elvégzésére nem volt mód, hiszen a magyarországi folyamatok ismerete nélkül a Dráván túli történések mélyebb, illetve más vertikumú összefüggései, esetleges sajátosságai rejtve maradtak. Márpedig mi éppen az eseménytörténeten túlmutató közigazgatás- és

társadalomtörténeti változásokat kívánjuk feltárni Szlavóniában. Vizsgálati módszerét tekintve a dolgozat valójában közel áll egy szűk keresztmetszetű megyetörténethez, és attól csupán specialitása miatt tér el. Szlavónia ugyanis nagyobb annál, különlegességét mutatja az is, hogy maga is megyékből áll, valamint olyan sajátos történelmi tudata volt az ott élőknek, ami a magyarországi megyék nemeseit nem jellemezte. Fekvése miatt már a Mohács előtti években jobban ki volt téve a török támadásoknak, stratégiai helyzete pedig a két király közötti konfliktusban értékelte fel a szerepét. Ezek már önmagukban is elegendőek lettek volna ahhoz, hogy megfelelő témaválasztásnak tűnjön Szlavónia ezen ötven évnyi történelme, ám van még egy ennél is érdekesebb jellegzetessége a territóriumnak. A középkorban az erdélyi vajdasággal hasonló berendezkedést mutató „Tótország” a 16. század első felében ideológiában és hatalmi szimbólumok terén is eljutott a különálló királyság (regnum Sclavoniae) elméletének kidolgozásáig, és ebben túllépett az erdélyi berendezkedés sajátosságain. Ehhez az önállóság mítoszával mindig is rendelkező Horvátország szolgáltatott megfelelő mintát. Ebben kulcsidőszak volt a Jagelló-kor és a Mohács utáni másfél évtized. E folyamat bemutatásával, okainak feltárásával máig adós volt a történetírás. Mivel elsősorban nem politikátörténeti munkát akartunk írni, így az eseménytörténet által kijelölt határokhoz sem tudtuk magunkat szorosan tartani. A tartományon belüli változások már Mátyás halálával elkezdődtek, ezért kellett a bevett magyar kronológiai határokat átlépve innen indítani a dolgozat gondolatmenetét. Corvin sajátos hercegi címével egy korábban nem tapasztalt helyzetbe került a régió, és a határvédelem nehézségei tovább bonyolították a Magyar Királysághoz fűződő kapcsolatát, és komoly zavarokat idéztek elő működésében. Ez odáig vezetett, hogy a budai udvarból szinte irányíthatatlanná vált a tartomány, és ezen a mohácsi csata után kialakult helyzet csak rontott. A helyzet csak Habsburg (I.) Ferdinánd király reformjainak köszönhetően normalizálódott, és Zrínyi Miklós kinevezésével egy nyugalmasabb időszak következett be a központ és periféria kapcsolatában.

Külön fejezetben vázoltuk fel Horvátország illetve Szlavónia berendezkedését, és a késő-középkori Magyar Királysághoz fűződő eltérő kapcsolatait. Vizsgálódásunk középpontjában az oszmán hódítás miatt bekövetkezett változások álltak, ezért az események ismertetését a 15. század derekától kezdtük. A balkáni „pufferállamok” elvesztése utáni katonai kihívás következtében került a Magyar Királyságtól eltérő fejlődési pályára Horvátország, és ez éreztette hatását Szlavóniának a budai udvarhoz, valamint a horvát rendekhez fűződő kapcsolatában is. A középkorban a két teljesen eltérő berendezkedéssel, hagyománnyal bíró délvidéki territórium mind szorosabb viszonyba került egymással a Mátyás- és még inkább a Jagelló-korban.

Ebben a fejezetben foglalkozunk a tartományok belső fejlődésével is, mert a szlavón vármegyék belső jellegének átalakulásában, az oszmán jelenléttől független autochton tényezők is közrejátszottak. A másik ok, amely arra kényszerített bennünket, az volt, hogy a 15. század közepétől kezdjük a dolgozatunkat, hogy a középkori regionális struktúrák a forrásadottságnak köszönhetően ekkor tapinthatók ki először, és Szlavóniának, valamint Horvátországnak a belső közigazgatása, nemesi társadalma, a magyar királyi udvarhoz fűződő viszonyrendszere jelen tudásunkkal ezen keretek között vázolható fel viszonylagos biztonsággal.

A délvidéki tartományok Magyar Királyságban elfoglalt pozícióját a királyi hatalomhoz fűződő viszonyukon keresztül kívánjuk bemutatni, elsősorban Engel Pál eredményeit alapul véve. Azért kell ennek külön figyelmet szentelni, mert a horvát történetírás éppen ezt negligálta, amikor a jelen történeti keretei között és a jelen fogalmaival próbálta értelmezni a késő-középkori horvát – és mivel ide értette – a szlavón történelmet is. Márpedig *„alig van nehezebb feladata a történelemnek, mint elnevezésekről, melyeknek értelmét mindenki ismeri, vagy ismerni véli, kimutatni, érthetővé tenni, hogy azokkal valamikor egészen más fogalmakat fejeztek ki”*. A királyi hatalom a középkorban territoriális volt, amelynek alapját várai valamint azok uradalmi képezték, és így azok a középkori Magyarország legfontosabb politikai intézményeinek tekinthetők. Mivel *„a*

territoriális hatalmat a megerősített helyek birtoklása tartotta fenn”, a középkori királyi politika ezért valójában várpolitika. Ezt azért fontos hangsúlyozni, mert a disszertáció egyik vezérfonalát a királyi, illetve a stratégiaileg jelentős váruradalmak birtokosai fluktuációjának elemzése jelenti, éppen az Engel-i tézis helyi viszonyokra való alkalmazhatósága miatt.

Az uralkodó a horvát-dalmát, illetve a szlavón báni intézményen keresztül irányította Horvátországot és Szlavóniát, és a tisztségekre való kinevezés mögött mindig aktuálpolitikai megfontolások húzódtak. Ezért kitüntetett szerep jut a dolgozatban a báni kinevezések elemzésének, mert csak az uralkodó territoriális hatalmával felruházott báni tisztség jogköreinek és lehetőségeinek vizsgálata adhat választ a királyi udvarnak a Szlavóniával és Horvátországgal kapcsolatos politikájának kérdéseire. Ezért az 1476 után összeolvadó horvát-dalmát-szlavón báni intézmény – mint kormányzati rendszer – működésén keresztül kívánjuk érzékeltetni a délvidéki tartományok berendezkedésében és az államtestbe való integrációjában bekövetkezett változásokat. A báni tisztség adta jogosítványokban történő módosulásokról képet kaphatunk arról, hogy a katonai fenyegetettség, valamint a királyi udvar aktuális politikai irányvonala, milyen területi és igazgatási változásokat indukált a joghatósága alá tartozó tartományok életében.

A török hódítás miatt a horvát, a királyi uradalmak elolvadásából adódóan pedig a szlavón báni hatalom is devalválódott a 15. században, és ez változásokat indukált a báni intézményben. Horvátország és Szlavónia 18. századra megvalósuló „egymásra csúszását” valójában az oszmán előrenyomulás okozta, és a közös sors első intézménybeli jele a horvát-dalmát és a szlavón báni tisztség összeolvadása volt 1476-ban. Az irányítói hatalom összeolvadásának ellenére ekkor még éles különbségek figyelhetők meg a két tartomány helyzetében, mert amíg Horvátország folyamatos támadásoknak volt kitéve, amelyekkel szemben külső segítség nélkül tehetetlen volt, addig Szlavóniában – ehhez képest – viszonylagos béke honolt és a tartomány erejéből arra is tellett, hogy Mátyás ausztriai háborúit – igaz nem jószántából – anyagilag támogassa, valamint mind gyakrabban nyújtott katonai segítséget a horvát területeknek is.

Mátyás halála után Szlavónia helyzete gyökeresen megváltozott. A trónutódlási harcokban alulmaradó Corvin János a Szlavónia hercege (dux Sclavoniae) címet kapta meg vigasztul, s így az Ulászlóval kötött megállapodás értelmében szinte korlátlan hatalommal bírt ezen a területen. Ez azonban azzal is járt, hogy a budai kormányzatnak kevesebb befolyása volt a tartomány katonai védelmének megszervezésében. Ennek, – illetve az ismét aktivizálódó határmenti török csapatoknak – köszönhetően Szlavónia területét egyre gyakrabban érték támadások, amelyeket Corvin és utódai nem tudtak elhárítani. A Jagelló-korszakban világbirodalommal váló oszmán állam már túl nagy falat volt a Magyar Királyságnak, és nem tudta megakadályozni az ismétlődő török pusztításokat. Az ismétlődő betöréseknek következtében a szlavóniai nemességnek egyre gyakrabban kellett hadba vonulnia, és ezek az alkalmak erősítették fel körükben az összetartozás tudatát. Ez eredményezte a szlavón privilégiumok végső formában való kodifikálását, és azt, hogy a szlavón nemesség 1496-ban címert, 1497-ben pedig pecsétet kért az uralkodótól. Ezekkel a lépésekkel indult el Szlavónia az önálló regnummá válás útján.

Dolgozatunk Jagelló-kori fejezetében azt kívántuk érzékeltetni, hogy a királyi udvar minden erőfeszítése ellenére sem volt képes hathatós segítséget nyújtani immár nem csupán Horvátországnak, de Szlavóniának sem. A fokozódó török nyomás és a központi segítségnyújtás elégtelensége miatt a terület kormányzati tekintetben eltávolodott a központtól, a báni hatalom alapja egyre inkább a magánbirtok, és az abból fakadó katonai és politikai potenciál lett. A királyi udvar erőtlenségét mutatja, hogy ebben az időszakban már nem voltak képesek fellépni a periférián – azaz Horvátországban és Szlavóniában – megjelenő önállósodási törekvésekkel szemben, Buda lehetőségei a tartomány igazgatásában erősen beszűkültek. Hangsúlyozni kell, hogy a horvát, illetve a szlavón rendek esetében nem beszélhetünk ebben a korban függetlenedési törekvésekről, a Magyar Királyságtól való elszakadásról.

A budai udvar a kormányzati nehézségeken csak megfelelő személyi politikával tudott ideiglenesen úrrá lenni, amikor királyi családhoz lojális személyt

sikerült kiválasztania a báni tisztségre, aki ezt a roppant terhes feladatot el is vállalta, és megvolt hozzá minden eszköze, hogy hatalmát elfogadtassa a szlavón rendekkel. Ilyen azonban egyre kevesebb volt a korszakban, és központi erőforrások gyengesége a báni hatalom nivellálódásához vezetett.

A báni hatalomnak ezen a negatív képén sokat rontott Nándorfehérvár eleste és az azt követő néhány év. Beriszló Péter halála után először történt meg a vizsgált korszakban, hogy huzamosabb ideig betöltetlenül maradjon a báni tisztség, majd pedig szinte megbénította a feudális anarchia a tartomány irányítását.

Külön fejezetben foglalkozunk a Mohácsot követő kettős királyválasztás horvátországi és szlavóniai eseményeinek elemzésével. Erre két okból van szükség. A horvát történetírásban makacsul él az a kép, hogy 1527 után a Horvát Királyság a pozsonyi országgyűlés döntésétől függetlenül tartozott Ferdinánd király jogara alá, a magyar szakirodalom pedig a legutóbbi időkig nem foglalt állást a kérdésben. A horvát királyválasztás aktusa azonban valójában csak a magyarországi kettős királyválasztás okozta helyzetben értelmezhető, ahogy ez a témára vonatkozó okleveles forrásanyagból világosan kiderül majd. Kitűnik az is, hogy Ferdinánd a magyar királyi címen keresztül, attól elválaszthatatlanul viselte a horvát királyi címet. A téma bővebb kifejtésének másik oka éppen ebből következik. A Mohácsot követő években – sőt évtizedekben – a középkori berendezkedés mechanizmusai éltek tovább. Nem épültek ki központi horvát kormánysszervek, Ferdinánd magyar tanácsosaival tárgyalta meg a horvát ügyekkel kapcsolatos kérdéseket, a bánok személyéről ugyancsak az ő véleményüket kérte ki. A horvát-szlavón területek igazgatása közötti kapcsolatban megkerülhetetlenek voltak a magyar és központi intézmények. Mégsem szabad figyelmen kívül hagyni a cetini királyválasztás fikcióját, ugyanis a 17. század közepén már ugyanolyan tényként kezeli a horvát propagandairódalom, mint ahogy tették ezt másfélszáz évvel korábban a Pacta Conventa legendájával, 1712-ben a horvát országgyűlés pedig argumentációként hivatkozott rá a Pragmatica Sanctio meghozatalakor. Tehát a horvát önállósulási törekvések egyik legfontosabb ideológiai sarokkövévé vált már a kora újkorban, és ezért nagy szerepet játszott – és játszik még ma is – a

horvát nemzetudatban, így a dolgozatunkban is nagyobb terjedelemben foglalkozunk vele.

A következő fejezetben a két magyar király közötti polgárháború eseményeit kívánjuk rekonstruálni. Barta Gábor alapvető tanulmányában már feltárta a mohácsi csatát követő két esztendőben Horvátországban és Szlavóniában történeteket, a további évekre azonban nem maradt ideje. Pedig Szlavóniában a magyarországihoz hasonló brutális, sok szenvedést okozó küzdelem dúlt ezekben az években. A harcok intenzitása a Szapolyai párt erejétől függött, amelynek Erdődy Simon zágrábi püspök volt a vezetője. A különböző „pártpreferenciákról” azonban egzakt adatok eddig nem álltak rendelkezésünkre, ezért most megkíséreljük felmérni, hogy valójában kikből is álltak a „magyar király” támogatói, és milyen erőt is képviseltek. Az bizonyossá vált mára, hogy Ferdinánd uralma csak akkor ingott meg, amikor a Dél-Dunántúl Szapolyai kezében volt, és Pécs összekötő kapocsként játszott szerepet Szlavónia és Szapolyai udvara között. Ez azonban nem jelentette automatikusan azt, hogy Szapolyai távollétében örömmel fogadták volna el Ferdinánd szupremáciáját. A szlavón nemességben sokáig élt egy erős németellenesség, és inkább egy harmadik modell kidolgozásában voltak érdekeltek. Nem véletlen tehát – és ez a magyarorszáigival analóg jelenségnek tekinthető –, hogy a szlavóniai nemesség aktív résztvevője volt az úgynevezett királynélküli országgyűléseknek. Szapolyai távolsága, a tartomány belső ereje, és Ferdinánd viszonylagos gyengesége miatt az 1530-as évek első felében Szlavónia „hatalmi vákuumba” került, ahol egyik uralkodó sem tett szert döntő túlsúlyra. A kiábrándultság első nagy hullámfokát az 1536. évi oszmán hadjárat jelentette, amikor néhány hét leforgása alatt elesett Pozsega megye. Ez világossá tette a szlavón rendek szemében a törökbarát politika tarthatatlanságát, és fokozta a keserűséget Ferdinánddal szemben, aki képtelen volt megvédeni őket. A hadjárat közvetlen hatása az volt, hogy Szapolyai pártja lényegében szétesett a régióban, és Ferdinándnak immár a kétségbeesés okozta sokk miatt kialakuló, erősödő törökbarátsággal szemben kellett felvennie a harcot.

A polgárháborúra, és az oszmán hódításra koncentráló rész után a szlavón közigazgatásban bekövetkezett változásokat kívánjuk ismertetni. A báni intézmény szempontjából az volt a polgárháborús évek legfontosabb következménye, hogy több esetben nem tudtak kinevezni ténylegesen működő bánt, és az emiatt fellépő irányítási zavarok kiküszöbölésére Ferdinánd báni helytartó kinevezésére kényszerült – minden bizonnyal a magyar nádori tisztség példájára. Az intézmény katonai jogkörének feltérképezéséhez azonban továbbra is a legfontosabb a bánok személyének és hivatalviselésük idejének tisztázása volt. Ez csak látszólag egyszerű, ugyanis éppen az általunk tárgyalt időszakban nagyon nagy a fluktuáció, sokszor betöltetlen a tisztség, vagy éppen Szapolyai János és I. Ferdinánd vetélkedésének köszönhetően két ellenérdekelt bán is működött egyidejűleg.

Ferdinánd politikai elképzelésébe is beleillett, hogy 1531 illetve 1533 után nem nevezett ki új bánt a tartomány élére. A királynélküli országgyűléseken tapasztalt aktív szlavóniai jelenlét, és Karlovics János 1531. évi tevékenysége azt a képzetet kelthette, hogy a báni intézmény akár ellenpólusa is lehet a királyi hatalomnak, de legalábbis a tartomány irányítása korántsem zökkenőmentes rajtuk keresztül. Ezért 1531-1537 között az osztrák nemesség tagjai által betöltött végvidéki főkapitányi tisztségre igyekezett átruházni mind több báni funkciót, így a tartományi rendi gyűlés összehívásának, vagy a bíraskodás a jogát is. A báni intézmény korlátozására irányuló politika megnyilvánulásának tartjuk, hogy legfőbb szlavóniai híveinek, Pekry Lajosnak, Keglevics Péternek Varasd vármegye ispáni tisztét adományozta párhuzamosan a szlavóniai helytartói címmel. Ennek az lehetett az oka, hogy a speciális helyzetű Varasd megye ispáni címe független volt a báni hatalomtól, ellentétben a körösi vagy zágrábi ispánokétól. Ennek következtében Ferdinánd híveinek bázisa egyre inkább Varasdra tevődött át ezekben az években.

Az interregnum miatt a közigazgatás fenntartásában sokkal nagyobb szerep hárult a vármegyei nemességre, mint korábban, és ez a közgyűlések jellegének gyors változását hozta magával. Ezen a gyűlések egyre kevésbé az igazságszolgáltatás, sokkal inkább az uralkodóval való érintkezés és

kapcsolattartás fórumává váltak. Ez az átalakulás tovább gyorsította a tartomány regnummá válását. A Horvátországgal való mind szorosabb viszonyt mutatja, hogy a harmincas években egyre gyakrabban közösen tartottak *congregatio generalist* valamelyik védettebb szlavóniai városban.

Az 1530-as években Szlavóniában is egyre gyakrabban jelentek meg a belső-ausztriai rendek által finanszírozott segélycsapatok. Ezek létszámáról, működéséről, vezetéséről viszonylag pontos ismeretekkel rendelkezünk, mivel számos kitűnő munka látott napvilágot erről a kérdéstről. Az ő jelenlétük is fontos a témánk szempontjából, hiszen a horvát bán, és az idegen csapatokat vezető főhadparancsnok az 1530-as években már közösen irányította a térség védelmét.

Az állandó török pusztítás kérdéséhez tartozik a térség etnikai összetételének a megváltozása. Ebben eltér a Magyar Királyság Drávától északra fekvő területeitől, mert amíg ott többnyire béke honolt, a harmincas években Pozsega és Körös területén könyörtelen várháború dúlt, ami elnéptelénítette a környéket a határ mindkét részén. Az elmenekültek és elpusztultak helyére a boszniai és a hercegovinai területről folyamatosan érkeztek menekülők keresztény területre. Az 1530-as évek második felétől azonban egyre nagyobb számban találjuk meg őket az osztrák katonai főhadparancsnokok zsoldjában is, akik előszeretettel alkalmazták őket olcsóságuk és helyismeretük miatt. Ezzel viszont ők is, valamint az általuk bírt földbirtokok is kikerültek a bán, és a vármegyék közigazgatása alól, így a vlach-uszkók migráció komoly következményekkel járt a tartomány életére nézve.

Pozsega 1536-ban bekövetkezett elvesztése komoly következményekkel járt a tartomány életére nézve. A hódoltság határa már Szlavóniában húzódott, és megkezdődött Körös megye megszállása. A katonai kudarcok miatt a szlavóniai és a horvát nemesség komolyan szembefordult Ferdinánddal, mert úgy érezték, hogy nem tett meg mindent megvédésük érdekében. A horvát nemesség arra kérte a királyt, hogy adja vissza a Cetinben kiállított hűséglevelüket, mert nem tartotta be megválasztásának feltételeit. Az elhagyatottság érzése nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a Magyar Királyság életében példátlan módon, tömeges méretekben ütötte fel

a fejét a törökpártiság, ami áterjedt Baranyára is, és nagy szerepe volt a Dél-Dunántúl központjának számító Pécs későbbi szégyenletes feladásában is.

Ezt a közhangulatot próbálta meg Ferdinánd megváltoztatni az 1537-ben indított hadjáratával, amely totális kudarcba fulladt. A vereség tanulságait levonva az uralkodó komoly reformokat szorgalmazott a katonai védelem területén, és két kipróbált hívét, Keglevics Pétert, és Nádasdy Tamást nevezte ki hosszú idő után először bánná. Ezzel a lépéssel Ferdinánd beismerte az előző évek politikájának kudarcát és sok tekintetben visszatért a Mohács előtti időszak modelljéhez. A hadjárat következményeképpen felismerte, hogy a szlavón rendek támogatása nélkül nem képes eredményesen fellépni az oszmán hódítással szemben, és a báni intézmény kiiktatásával nemhogy megszilárdította volna, sokkal inkább destabilizálta a tartományt.

Az 1538-ban Körös városában összegyűlt horvát és szlavón rendek olyan határozatokat hoztak, amelyek nagyban meghatározták Szlavónia jövőjét. Ekkor kezdődött el az állandó stájer segítségnyújtás időszaka, és ez erősen hozzájárult a térség stabilizálásához. A reformoknak köszönhető pozitív változást mutatja, hogy a Hans Katzianer vezette mozgalom, amely át akarta játszani Szlavóniát és Horvátországot a törökök kezére, rövid idő alatt megbukott, és az áruló hadvezér életével fizetett hintapolitikájáért. Halálával véget ért az a korszak, amikor a horvát-szlavón politikai elit eldönthette, hogy melyik hatalmi centrumot támogassa. Ekkortól Ferdinánd uralmának csak a nyílt oszmán megszállás volt az alternatívája, amit a horvát-szlavón nemesi társadalom elutasított.

A dolgozat különböző fejezeteiben megkíséreljük röviden bemutatni a korszak szlavóniai nemesi társadalmát és ennek az ötven év alatt bekövetkezett változásait is. Röviden kitérünk a horvát nemesség rétegződésére és kapcsolataira is, ám erről kevés adatunk van, és csak töredékes áttekintést tudunk nyújtani. Jóval szerencsésebb helyzetben vagyunk Szlavóniát illetően, ám ez csak részben könnyíti meg a dolgunkat. A téma komplexitása miatt ugyanis ennek a kérdéskörnek nem akadt monográfusa, és a legkitűnőbb kutatók is csupán jelezték, hogy a szlavóniai nemesség problematikája feltárásra vár. A módszer tekintetében

Engel Pál és Maksay Ferenc munkáira támaszkodtunk. Torzó jellege ellenére a szlavón nemesi társadalom birtokstruktúrájából, családi és familiárisi kapcsolataiból kirajzolódik egy kör, amely a nemesség hangadó részének tekinthető. A Szlavóniában birtokos bárói réteg feltérképezése viszonylag egyszerű, az 1498:22. tc. név szerint is felsorolta az önálló bandériumtartásra jogosult nagybirtokosokat, akik nem tartoztak a bán fennhatósága alá. Birtokaikon maguk szedték be a hadiadót, és ez nagyobb szabadságot biztosított a számukra, a bán mozgásterét pedig erősen szűkítette. Az Engel Pál által készített digitális adatbázis segítségével meghatározható az a szlavóniai birtokállomány, amely a mágnások kezében volt, és így ki tudták vonni a teherviselés alól. A nagybirtokosoknál sokkal fontosabb volt azonban a köznemesség vezető rétegének feltérképezése, hogy megérthessük a szlavón rendiség problematikáját.

Ennek érdekében készítettünk egy köztisztviselői archontológiát, hogy nyomon követhessük a változásokat, és következtetéseket vonhassunk le a szlavóniai nemesség vezető rétegeről. Ezt a társadalmi csoportot – az ispánokon és alispánokon túl – a szlavón követek, és a szlavóniai várnagyok között kell keresnünk, ezért vizsgálatunk az ő személyükre, vagyoni állapotukra is kiterjedt, mert ők voltak az összekötő kapocs a kisbirtokos közösség és a báni intézmény között. Igyekeztük feltérképezni a szolgabírókat is, amennyire a töredékes adatok ezt megengedték. Ez alapján az az országos tendencia nyert megerősítést, miszerint erre a tisztségre a kisbirtokosok, a 4-8 telekkel bíró nemesek vállalkoztak, akik többnyire súlytalanok voltak a politikai eseményekben, ugyanúgy, mint a kisszámú egytelkes nemesség, illetve a partikuláris jogokkal rendelkező prediálisok. Van azonban néhány kirívó példa is, ami miatt a szolgabírói intézménnyel kapcsolatban még sok megválaszolatlan kérdés maradt nyitva. Ismert ugyanis néhány olyan família, akik évtizedeken keresztül a kezükben tartották azt a tisztséget, aláíróként szerepelnek nagy horderejű okleveleken, és családi, familiárisi kapcsolataik révén nagy befolyással bírtak a tartományban. Ezzel együtt a szlavóniai kép nagyban megegyezik bármely magyarországi régió nemesi társadalmának rajzával, ezért nem meglepő, hogy 1526 végén a szlavón nemesi társadalom elitje kevés kivételtől

eltekintve egyöntetűen állt ki Szapolyai János mellett. Mohács után komoly fluktuáció történt, Ferdinánd megpróbálta komoly birtokadományokkal helyzetbe hozni a híveit és rajtuk keresztül biztosítani a tartomány lojalitását. Szívós munkájának köszönhetően a következő másfél évtizedben komolyan megváltozott a szlavóniai birtokstruktúra. A Mohács előtti időben a horvát másodvonalba tartozó nemesi családok, Zrínyiek, Keglevicsek szerezték meg a stratégiai fontos uradalmakat, és ezzel a magyar arisztokrácia csúcsára is feljutottak. Mellettük többen futottak be villámkarriert, mint Pekry Lajos, vagy váltottak hazát, mint a Kerecsényiek. 1540 után a birtokfluktuáció terén is konszolidáció történt, megkezdődött azon családok (Draskovics, Gregoriáncz, Ráttkay) felemelkedése, amelyek a tartomány koraújkorai életét megszabták. A dolgozatban mi ezt a lassú változást szeretnénk ábrázolni, amelyben az állandóságot leginkább a szolgabírói familiák képviselték, amelynek típusait egy-egy jellemző példával mutatjuk be.

A dolgozat végén függelékben a horvát bánok, vicebánok, ítélmesterek, ispánok, alispánok és szolgabírók szerepelnek, amelynek közlésében a Pálffy Géza által alkalmazott módszereket vettük alapul. Ennek munkálataival eredetileg nem számoltunk, ám az anyaggyűjtés egyik fázisában szükséges volt elkezdni rendezni az ismereteket, mert az átláthatatlanság veszélye fenyegetett. Most már nem bánjuk, hogy belevágtunk. Bár gyűjtésünk az 1521 előtti évekre is kiterjed, adatsoraink itt elég foghíjasak. Ennek legfőképpen kutatástechnikai okai vannak. Jelesül, a források levéltári besorolása miatt az 1526 előtti anyag kutatása alapvetően más szisztémát követel, és ezzel élesen elválik a koraújkorai anyagtól. A Mohács előtti eseményekre vonatkozóan elsősorban okmánytárakból, releváns szakirodalomból és a Magyar Országos Levéltár honlapjáról elérhető DL elektronikus adatbázis regesztáiból tájékozódunk. Ezért ez a felsorolás a jövőben minden bizonnyal bővülni fog, nem tekinthető teljesnek. Ennek ellenére 1490-től kezdve közöljük őket, mert talán használhatóak lesznek az Engel Pál által megkezdett archontológia folytatóinak. A hivatalviselésre utalókon túl az életrajzi adatokat is gyűjtöttük, és ezekből a nevek első említésekor – ahol tudtunk – egy rövid szócikket csináltunk. Távlati tervenk között szerepel Szlavónia teljes

koraújkori tisztviselői adattárának elkészítése, így természetesen nem állunk meg 1540-nél. A mellékletben található táblázat ezért csak egy pillanatnyi állapotot tükröz.

A tisztviselők mellett a szövegben előforduló szlavóniai és horvátországi várakról is készítettünk adattárat, amellyel ugyancsak az Engel Pál által megkezdett kutatásokhoz kívánunk csatlakozni, és a későbbi vár- és családtörténeti munkákat akarjuk segíteni. Ennek alapját Kálniczky László 1982-ben megjelent dolgozata mellett Engel Pál CD-n használható térképei, és a Horváth Richárd által továbbfejlesztett adattára képezték.

2. A felhasznált források

A legfontosabb források a bécsi Haus-, Hof-, und Staatsarchiv (HHStA) magyar kutatók előtt jól ismert Hungarica anyagában található. Ezekből számos forrást publikáltak már különböző gyűjteményekben, ám ennek ellenére nem volt haszontalan az átnézése. A Hungaricán belüli Ungarische Akten és Allgemeine Akten állagai rengeteg iratot rejtenek a horvát bánok kinevezéseinek háttéréről, a katonai és politikai eseményekről, valamint az udvar és a szlavón rendek kapcsolatáról, amelyek elsőrendű forrásai a disszertációnak. Ennek a levéltárnak a másik fontos sorozata a Turcica anyag, amelyet mikrofilmen volt alkalmunk átnézni. Jelentős szlavón vonatkozású anyagot publikált belőle Gévay Antal, ám az azóta elkészült darabszintű jegyzék segítségével sikerült újakat is fellelni.

A Mohács utáni források másik fontos bécsi lelőhelye a kamarai levéltár (Hofkammerarchiv). Az ebben található Hoffinanz Ungarn (HFU) állag az 1530-as évekre viszonylag kevés adatot tartalmaz, ám így is jól kiegészíti ismereteinket, és főleg a szlavóniai kamarai igazgatás működésére lehet belőlük következtetni. Ugyancsak a kamarai levéltárban található a Gedenkbücher sorozat, amelyekbe a legfontosabb utasításokat és jelentéseket jegyezték fel. Ezek közül az Ungarische Reihe sorozat könyveibe jegyezték fel a szlavón ügyekkel kapcsolatos iratokat. Dolgozatunkhoz az 1534-1540 között keletkezett jelentősebb iratokat megőrző kötet volt a legfontosabb.

A Magyar Országos Levéltár elsősorban családi levéltárai miatt volt hasznos. A P szekcióban elhelyezett Batthyány család törzslevéltára (P1313) és hatalmas missilis anyaga (P1314) volt a legfontosabb lelőhelye a szlavóniai ügyekre vonatkozó iratoknak. A kalandos történetű Memorabiliaállaghoz készült regeszta-gyűjtemény, és gépiratos jegyzék (P1314, Iványi-jegyzék) is megkerülhetetlen volt, hiszen Batthyány Boldizsár és Batthyány Ferenc nagyon fontos szerepet játszottak a 16. század első felében Szlavónia életében. Hasonlóan jelentős volt a Magyar Kamara Archívumában (MKA) elhelyezett Nádasdy-levéltár is, (E 185), mivel a korszak legnagyobb formátumú magyar politikusa, Nádasdy Tamás mindenkivel kapcsolatot tartott, és ennek köszönhetően komoly missilis-gyűjtemény maradt utána. Emellett komoly birtokai voltak Szlavóniában, és ami a legfontosabb, néhány éven keresztül ő is viselte a báni tisztséget, így jelentős horvát-szlovén természetű anyag található a família levéltárában. Rajtuk kívül még a Festetics család keszthelyi levéltára érdemel különösebb figyelmet, mert az ebbe beolvasztott Gersei Pethő család anyagában nagyon gazdag Varasd vármegyére vonatkozó anyag van (P 235), igaz minimális korai relevanciával. A kamarai archívumon belül, az E 204 alatt elhelyezett állag is több érdekességgel szolgál, mert mind Erdődy Simon zágrábi püspöktől, mind Keglevics Péter bántól fennmaradt néhány levél e gyűjteményben. Ezen kívül még a Keglevics család levéltárában (P 421) bízunk, ám itt csupán egy-két iratot találtunk ebből az időből. Kutatásaink során átnéztük a bécsi Erdődy-levéltár anyagáról Iványi Béla által készített cédulakatalógust is (Q 283), ám az 1541 előtti anyag terjedelme és forrásértéke csekély volt.

A zágrábi érsekség levéltárában is jelentős koraújkori anyag található. Itt van a zágrábi káptalan hiteleshelyi és magánlevéltára, és ide került be a Zágrábba menekülő császári káptalan iratanyaga is. Ezek kitűnő anyagot őriztek meg a különböző tisztségviselőkre, birtokadományozásokra vonatkozóan, így témánk szempontjából különösen hasznosnak találtuk. Sajnos a Horvát Állami Levéltárba nem jutottunk el, pedig az itt található kisebb családok, mint a Budorok, vagy Mikulichok levéltáraiban tudomásunk szerint vannak a korai időszakból származó

levelek. Pálffy Géza jóvoltából a Kerecsényi családnak Zágrábban őrzött leveleit viszont átnézhattuk, és felhasználhattuk a munkánk során.

Pozsonyban az Erdődy-levéltár anyaga volt hasznos, amelyet Pálffy Géza másolataiban használhattunk. A Grácban található stájer tartományi levéltárban is maradt fenn iratanyag az 1530-as évekből, elsősorban a horvát véghelyekre vonatkozólag. Ezek kiaknázása még a 19. században megtörtént, ám nem volt haszontalan az anyag újbóli átnézése.

3. A doktori értekezés felépítése

A dolgozatban elsősorban kronológiai láncra felfűzve tárgyalom az eseményeket. Tematikus fejezetnek tekinthető a historiográfia, valamint Horvátország és Szlavónia tartományi sajátosságainak a bemutatása. A disszertáció gerincét adó fejezetekben az eseménytörténeten túlnyúlva próbáljuk bemutatni azok okait és következményeit. A dolgozat végén köztisztviselői adattár és a szövegben előforduló várak ismertetése történt meg, amelyek segítik a disszertáció jobb megértését.

A dolgozat tartalmi vázlata:

1. Bevezetés, a disszertáció tézisei
2. Levéltári és kiadott források
4. Historiográfia, a téma kutatástörténete
5. Horvátország és Szlavónia helye a későközépkori Magyar Királyságban
6. Az oszmán hódítás hatása
7. A Jagelló-korszak, Corvin János fellépésének hatása, Perényi Imre időszaka
8. Nándorfehérvár elestétől Mohácsig, az osztrák segítségnyújtás kezdetei, II. Lajos törekvései a térség konszolidálására
9. Az 1526. évi események
10. A Mohács utáni hónapok, a cetini horvát királyválasztás 1527. január 1-jén, a dombróói szlavón gyűlés eseményei
11. Az 1527. évi polgárháború

12. A ferdinándi konszolidáció kudarca (1528-1529)
13. A király nélküli országgyűlések időszaka, kormányzati változások a szlavóniai fegyverszünet hónapjaiban
14. Ferdinánd uralmának újjászervezése (1533-1536), Keglevics Péter helytartósága (1533-1535), a báni tisztség üresedésének hatása a szlavón közigazgatásra, a pénzügyigazgatás újjászervezése
15. Az 1537. évi hadjárára
16. A vereség hatása a tartomány életében
17. Reformok Szlavóniában Nádasdy Tamás és Keglevics Péter bánésága idején
18. Összegzés

Szlavóniai, horvátországi, pozsegi és szerémi várak adattára (1457-1540)

Szlavón tiszttviselők archontológiája (1490-1540)

4. A doktori értekezés új eredményei

Legfontosabb eredménynek azt tartjuk, hogy bemutattuk Szlavónia Jagelló-kori privilégium rendszerét, meghatároztuk a magyar Királysághoz fűződő viszonyának a fő csomópontjait, és bemutattuk a címben megjelölt ötven esztendő változásait. Ugyanilyen fontosnak tartjuk, hogy a köztisztviselői adattár segítségével módunkban állt kitapintani a szlavóniai rendiség legfontosabb jellemzőit, és egyben módszert kínáltunk a további kutatásoknak. Tapasztalatunk szerint a szlavón vármegyék működésén keresztül bemutatható a tartomány koraujkori berendezkedése és a mindenkori hatalmi központokhoz való viszonya. Érzékeltettük a Horvát Királyság nemességével való összeolvadás folyamatát, ami döntő jelentőségű a koraujkori nemesi ideológia és önkép vizsgálatához. Sikerült kitapintanunk a szlavón és a horvát nemesi társadalmon belül azokat a törésvonalakat, melyek segítségével beazonosíthatóak a délszláv köznemesség nemesi elitjének tagjai, így a horvát és szlavón arisztokrata családok alatti réteg is kutathatóvá vált. Rámutattunk a vicebáni és az ítélőmesteri tisztség viselőinek fontosságára, és az előbbinél pozícióvesztést érzékeltünk a Mohács utáni évtizedekben. A szlavón közigazgatás részletes bemutatásával eltüntettük a magyar

történetírás fehér foltjait, amelyek e téma tekintetében a legkitűnőbb munkákban is szembeűnők voltunk. Megállapítottuk a tartományi gyűlések funkcióját, és a rendi dualizmus működési mechanizmusait.

A disszertációban áttekintettük azokat a változásokat, amelyek Szlavónia berendezkedésében és közigazgatásában bekövetkeztek a Jagelló-korszakban és a Mohácsot másfél évtizedben. A folyamat háttérében felderítettük a külső, az oszmán előrenyomulás okozta katonai kihívásban rejlő, és a tartomány belső szervezetében rejlő okokat. Az első fejezetben bőven foglalkoztunk a téma historiográfiájával, és feltártuk azokat a momentumokat, amelyek meggátolták, hogy eddig a szlavón tartományi közigazgatás változásával monografikus igényrel foglalkozzanak. Bemutattuk a különböző korok történetírásának fő irányait, és a forráskiadások ideológiai céljait. Ismertettük a témára vonatkozó levéltári forrásokat és a kiadott okmánytárakat, amelyek feldolgozásával megvalósítható volt a disszertáció célkitűzése.

Gondolatmenetünk első vezérfonala Szlavóniának a Magyar Királyságon belüli helyzetének tisztázása volt. Ezek közül kiemelt fontosságot tulajdonítottunk Szlavónia királyi udvarhoz fűződő kapcsolatának, amelynek legfontosabb láncszeme a báni hivatal volt. Ezért végigkövettük a bánok kinevezésének folyamatát és megpróbáltuk feltárni a mögötte húzódó királyi akaratot. Megállapítottuk, hogy a báni tisztség nagy változáson ment keresztül a korszakban, amelynek az egyik jele a horvát-dalmát, és a szlavón báni cím összeolvadása volt. A Mohácsot követő évek legfontosabb módosulásának az tekinthető, hogy az uralkodó egyre kevésbé tekinthetett el a szlavóniai rendek akaratának figyelembevételétől, és a bánok személye mindinkább az aktuális politikai alkuk függvénye lett. További jelentős változásnak értékeljük, hogy a bán mindinkább kiszorult az udvari döntéshozatalból, és egyre több szállal kötődött territóriumához.

Ezzel párhuzamosan bemutattuk Szlavónia regnummá válásának fő állomásait a 15. század közepétől kezdve egészen Szapolyai János haláláig. Ennek alapját azok a sajátos jogszokások képezték, melyek eredete az Árpád-korba nyúlt vissza. A 14. században a pecséthasználat és az ítélmesteri hivatal átalakulása

került a középpontba, és ezek képezték a szlavón nemesi szabadságjogok sarkalatos elemeit. Ehhez járult hozzá a oszmánok elleni hadjáratok során megszülető „*propugnaculum*” önkép, ami odavezetett, hogy katonai érdemeik elismerése képpen Szlavónia nemessége, mint közösség kapott címet és pecsétet az uralkodótól. Az összetartozás tudatát felerősítették a Mátyás király halála utáni esztendőik eseményei, amikor Corvin János a nemesi szabadságjogok mellőzésével törekedett territoriális uralma kiépítésére Szlavóniában és Horvátországban.

A szlavón nemesi öntudat megerősödésének bizonyítéka, hogy II. Lajos uralkodásától kezdve mind többször tudták megghiúsítani az általuk elutasított bán kinevezését. A Mohács utáni évek legfontosabb hozadékának tekinthető a szlavón rendek önálló követküldése külföldi államokhoz, és a „*rex Sclavonie*” cím megjelenése a királyi titulátúrában. Ezzel kapcsolatban korrigáltuk a horvát történetírás tévedését, és bemutattuk a címhasználat mögötti propagandisztikus szándékot.

Szlavónia mellett végig figyelemmel voltunk a Horvát Királyság tartományi sajátosságaira és feltártuk azokat a különbségeket, melyek a két régió közigazgatásában és a Magyar Királysághoz fűződő viszonyában fellelhetők voltak. A disszertáció egyik legfontosabb eredményének azt tartjuk, hogy források alapján sikerült bebizonyítanunk azt, hogy az 1527. évi cetini horvát gyűlés csak a pozsonyi királyválasztás eredményeit erősítette meg, nem tekinthető a magyar királyi címtől független döntésnek.

A dolgozat másik fő gondolati egysége Horvátország és Szlavónia igazgatásának az összeolvadásával, és a Habsburg közigazgatás kiépülésével foglalkozik. Ebben végig követtük a Szapolyai és Ferdinánd között dúló polgárháború fő állomásait, és arra a következtetésre jutottunk, hogy a pártpreferenciák sokkal kevésbé voltak jelen, mint ahogy azt a szakirodalom alapján feltételezni lehetett volna. 1537-ig egyik uralkodónak sem volt meg hozzá az ereje, hogy hatalmát a tartományban konszolidálni tudta volna. A szlavóniai nemességet alapvető törökellenessége megakadályozta, hogy egyértelműen Szapolyai mellé álljon, erre 1529 után nem volt komoly szándék. A magyar

köznemességre jellemző erős németellenesség pedig sokáig meggátolta, hogy a tartomány elfogadja Ferdinánd szupremáciáját. Ezekben a rendkívüli években a szlavón nemesség önállóan próbálta meg elérni a legfontosabb célját, a tartomány megóvását a további pusztulástól, és ezért a szlavón rendiség virágkorának tekintjük ezt az időszakot.

A polgárháború eseményeit elemezve feltártuk, hogy milyen változásokat okozott a szlavón közigazgatáson belül ez a hektikus időszak, és mivel járt a tisztségek betöltetlensége a különböző hatalmi ágakra. A bán hiánya magával vonta a vicebáni és az alispáni tisztségek üresedését is, az ítélőmester hiánya pedig a tartományi igazságszolgáltatást akadályozta. A vármegyei közigazgatás legépebb eleme a szolgabírói intézmény maradt, és ez biztosította az alapvető igazgatási feladatok elvégzését. A működési mechanizmusok vizsgálata során kiderült, hogy Varasd vármegye berendezkedése sok esetben a magyarországi megyékkel mutatott hasonlóságot, és ezzel újabb adalékokkal járultunk hozzá a speciális helyzetű megye működésének megértéséhez.

A tartományi közigazgatás időszakos bénultsága miatt a szlavón rendi gyűlések lettek a vármegyei nemesség politizálásának legfontosabb színterei. Adatokkal igazoltuk, hogy egy sajátos intézményről van szó, amely ötvözte magában az országgyűlés és a megyegyűlések különböző jogköreit. A két sajátosságból mindinkább az előbbi attribútumai lettek meghatározóbbak, ami összefüggött a tartományi különállás tudatának, és a szlavón rendiség megerősödésével. A tartományi gyűlések jellegének megváltozásában nagy szerepe volt a horvát nemesek Szlavóniába irányuló migrációjának, akik magukkal hozták a saját – önállóságot hangsúlyozó – ideológiájukat. Az 1530-as években mind gyakrabban tartottak a horvát valamint a szlavón rendek közös gyűléseket, és a szlavón közigazgatás hivatalaiban mind gyakrabban tűntek fel horvát nemesek.

A tartományi gyűléseken történt események rekonstruálása során kitapinthatóvá váltak a horvát és a szlavón köznemesség hangadó vezetői, és azok motivációi. Keglevics Péter példáján igazoltuk, hogy a Jagelló-korban megfigyelt rendi küzdelmek 1526 után sem fejeződtek be, a köznemesség sok tekintetben

megerősödött a nagybirtokosok rovására, és érdekeit egyre jobban érvényre tudta juttatni. Ebben a hosszú folyamatban komoly támogatást kapott Ferdinándtól, aki hatalma konszolidálásának legfőbb akadályának tekintett a katonai és adókötelezettségek alól kibújó bárókra.

A disszertáció harmadik nagyobb gondolati egységét Ferdinánd reformjainak a bemutatása teszi ki. A Mohács utáni években Ferdinándnak nagyon kevés híve volt a szűken vett Szlavóniában, ő viszont nem mondhatott le róla az örökös tartományok védelme miatt. Ezért lassan haladva, szisztematikusan építette ki hatalmi bázisát. A ferdinándi konszolidáció központjának Varasd megye tekinthető, ahol mindvégig komoly bázisa volt. Az első komoly eredményt akkor érte el, amikor 1529-ben sikerült tartósan az uralma alá vonni Zágrábot, és ezzel együtt megszerezte a szlavóniai harmincadokat. A tartományért való küzdelemben Ferdinánd akaratának végrehajtói már nem bánok voltak, sokkal inkább a katonai főhadparancsnokok segítségére támaszkodott. Közülük a legfontosabb Hans Katzianer volt, aki hosszú éveken keresztül tartotta a kezében a legfőbb katonai joghatóságot, és ezzel együtt mind több jogosítványt szerzett a szlavón belügyekbe való beavatkozásra. Az idegen katonai főkapitányok jelenléte erősen erodálta a báni befolyást, és ezzel párhuzamosan mind szorosabb kapcsolatokat jelentett Alsó-Ausztria tartományaival. Zágráb megszállásától kezdve beszélhetünk Szlavóniában állandó Habsburg katonai jelenlétről, ami stabilizálta a tartományt, és egyben lehetővé tette Ferdinánd államapparátusának itteni kiépítését.

A katonai jelenlét ugyanis szükségessé tette a tartomány gazdasági erőforrásainak mind nagyobb mértékben való kihasználását, és ez hozta magával az adóigazgatás és harmincadok reformját. Ebben azonban nagy szükség volt a szlavón tartományi közigazgatás támogatására, ezért a kiépülő pénzügyigazgatásban rendi dualizmusról beszélhetünk, amelyre a nemességnek is komoly befolyása volt, de a rendszer egésze a Magyar Kamara alá tartozott. Adatokkal bizonyítottuk, hogy a szlavóniai vám- és adórendszer reformjában Pereg Albert és Bornemissza Pál révén a Magyar Kamara volt a leginkább

érdekelt, és a szakirodalom állításával ellentétben nem az Alsó-Ausztriai Kamara kezelte ezeket a jövedelmeket az 1530-as években.

A három fő gondolatmenetet összegezve azt a végkövetkeztetést vonhatjuk le, hogy legkésőbb a tárgyalt időszak végére megszülettek Szlavónia tartományi különállásának és önállóságának legfőbb attribútumai, a katonai és pénzügyi igazgatás révén mind több szállal kapcsolódtak az örökös tartományokhoz, miközben megmaradt a Magyar Királysággal való sokszínű viszonyrendszere is. Szlavónia egyszerre lett a horvát nemesi ideológia továbbélésének a terepe, a Habsburg birodalom elővédje, és a Magyar Királyság egyik sajátos privilégiumrendszerrel felruházott tartománya, és ez a hármasság megszabta kora újkori fejlődésének további menetét.

5. A kutatási téma továbbfejlesztésének lehetőségei

A disszertációban a szóba jöhető levéltári források jelentős részét áttekintettem, ugyanakkor természetesen lehetőség lenne a felvázolt ismeretanyag bővítésére. A zágrábi levéltár kisebb családi fondjainak áttekintésével és a zágrábi káptalan hiteleshelyi anyagával lehetőség lenne a köztisztviselői adattár pontosítására, gazdagítására. Későbbi kutatásaim során hangsúlyt kívánok fektetni a szlavón közigazgatás tisztviselőinek további vizsgálatára.

További, Szlavóniával kapcsolatos kutatásaimnak két konkrét irányát jelölném meg. A kettő szorosan összetartozik. Szeretném bemutatni a báni tisztség jogköreinek változását, 16. századi beszűkülését, és a 17. századi reneszánszát, és feltárni ennek okait és folyamatát. A másik lehetséges kutatási irány, hogy a szlavón vármegyei közigazgatás tisztviselőinek életútjain, családi és szervitori kapcsolatain keresztül megragadjam Szlavónia tartományi sajátosságait és jellegzetességeit. Úgy vélem, hogy ezen keresztül fejthető fel leginkább a szlavón nemesség ideológiai átalakulása, aminek következtében a 18. századra sokkal inkább magukénak érezték a Háromegegy Királyság politikai ideológiáját, mint a Magyar Királyság integer tartományának hagyományait. A disszertációban

meghatározott módszertan alkalmas lehet ennek a folyamatnak a bemutatására, de ehhez szükséges a Zágrábban és Grácban található új források bevonása.

Válogatott publikációs jegyzék – a témával kapcsolatos publikációk és előadások

Tanulmányok

A horvát bán katonai jogkörének változása a XVI. század első felében. in: Történelmi Szemle 2003/1-2. 155-175.

Zrínyi Miklós a szigetvári hős? Egy biográfia kutatása közben felmerülő problémák a horvát-magyar kapcsolatok köréből. in: kultura.hu/main.php?folderID=960&page=7

Die Veränderung der militärischen Rechtssphäre des Banus von Kroatien in der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts in: Kaiser Ferdinand I. Ein mitteleuropäischer Herrscher. Martina Fuchs – Teréz Oborni – Gábor Újváry (Hgg.) (= Geschichte in der Epoche Karls V. Band 5.) Münster 2005. 299-323.

A 15-17. századi horvát történelem kutatásának új irányairól (1990-2004) in: Századok 139. (2005/4.) 1035-1047.

A szlavóniai nagybirtosok fluktuációja a 16. század közepén a báni kinevezések alapján. In: Családok, családfák, generációk. Konferencia. Győr, 2007. 20-21.

Connections between Slavonia and Southern Transdanubia in the first part of the 16th Century. in: Podravina vol VI. broj 12. (2007) 117-136.

Volt-e vár Eszéken 1526-ban. In: Keletkutatás, 2007. 49-60.

Előadások

2003. október 13-14. *A horvát bán katonai jogkörének változása a XVI. század első felében.* Budapest, Az 500 éve született I. Ferdinánd tiszteletére a Balassi Bálint Intézet és a Pécsi Tudományegyetem közös rendezésében megtartott konferencia előadása.

2003. október 27. *Zrínyi Miklós a szigetvári hős?* Szeged, Újkorral foglalkozó doktoranduszok első országos konferenciáján tartott előadás.

2004. november 24. *Régiófejlődés lehetséges aspektusai a Balkánon. Szlavónia történeti fejlődése a XV-XVII. században.* Pécs Ablak a Balkánra c. konferencia.

2004. november 26. *Horvátország és Szlavónia Szapolyai János politikájában.* Verancsics Antal születésének 500. évfordulójára rendezett konferencia. Miskolci Egyetem

2005. november 7. *Egy elfeledett polgárháború. Szapolyai János és I. Ferdinánd küzdelme Szlavóniában.* Barta Gábor emlékülés. (Pécsi Tudományegyetem)

2006. április 25. *IV. Szlavónia szerepe a Dél-Dunántúl XVI-XVIII. századi történetében.* „Ablak a Balkánra” konferencia. Pécs.

2006. április 27. *Propaganda és mítosz. Az 1527. évi horvát és szlavón királyválasztás margójára.* II. Koraújkori történész konferencia. Szeged

2006. augusztus 8. *A Mohácshoz vezető út. A Jagelló-kori Magyar Királyság történetének problematikája.* Vajdasági Magyar Pedagógusok Szövetségének nyári Akadémiája. Szabadka

2006. december 1. *Pécs kapcsolata Szlavóniával 1526-1543 között.* „Előadások Pécs történetéből 2006 Fejezetek Pécs történetéből az ókortól napjainkig.” Pécs

2006. december 2. *Veza Slavonije i Koprivnice s Baranjskom županijom i Pečuhom tijekom prve polovice 16. st.* .Koprivnica – okoliš, ljudi i grad u dugom trajanju (u povodu 650 godina slobodnog i kraljevskog grada Koprivnice 1356.-2006.) nemzetközi konferencia

2007. febr. 6-7. *Osmanische Expansion und Kroatiens Neupositionierung zum Königreich Ungarn im 16. Jahrhundert.* Leipzig im GWZO. Between the Ottoman and Christian World – Frontiers in Early Modern Europe

2007. május 2-3. *A szlavóniai nagybirtosok fluktuációja a 16. század közepén a báni kinevezések alapján.* Családok. Családfák, generációk. Mediawave konferencia Győr.

2007. szeptember 20. *Pécsiek Ferdinánd király szolgálatában.* „Előadások Pécs történetéből 2007. Fejezetek Pécs történetéből az ókortól napjainkig.” Pécs

2007. november 13-14. *Zágráb város helye a későközépkori Magyarország városszerkezetében.* Polgári elit – polgári kapcsolatok – polgári tér. (Magyar városok a középkorban és a kora újkorban.) Budapest Főváros Levéltára Levéltári Napok Tudományos Konferencia. Budapest.

2008. május 15-16. *Szlavónia nemesi társadalma a Mohács körüli években.*
III. Koraújkori PHD történész konferencia. Szeged